

GYVIEJI ARCHYVAI

Renkame Varėnos kraštui nusipelnusių žmonių šimtuka**Liudvikas NARBUTAS**

Vienas iš 1863 metų sukilimo vadų, žuvo mūšyje netoli Dubičių kaimo

Liudvikas Narbutas gimė 1831 m. Šaurių dvare, Lydos apskrityje, istoriko Teodoro Narbuto ir Kristinos Sadvoskos šeimoje. Nuo 1848 m. mokėsi Vilniuje. Už dalyvavimą slaptoje jaunimo

organizacijoje ir pasijį rastus nelegalius raštus aštuoniolikmetis L. Narbutas buvo suimtas, nuplaktas rykštėmis ir atiduotas į kareivius. Tarnavo Kaukaze. Už pasižymėjimą jam buvo suteiktas karininko laipsnis. Po caro Nikolajaus I mirties buvo amnestuotas, tad 1859 m. grįžo į Vilnių. Lietuvos komiteto paskirtas Lydos apskrities kariniu viršininku, Liudvikas turėjo organizuoti ginkluotą sukilimą apskrityje ir vadovauti vienam iš būrių. Pir-

mą kartą Liudviko Narbuto būrys kovėsi su baudžiama kariuomene prie Rūdininkų. Po sėkmingų kautynių šis būrys vyko į Nočios girią. Norėdamas suklaidinti priešą, būrio vadas dažnai keitė vietą, sunaikino tiltą per Katros upę. Štabo kapitono Timofejevo dviejų kuopų pėstininkų ir 50 kazokų dalinys išvyko ieškoti L. Narbuto vadovaujamų sukilėlių. Balandžio 11 dieną prie Dubičių įvyko kautynės. L. Narbutas, turėdamas 150 žmonių ir nežinodamas priešų jėgų, po susirėmimo pasitraukė. Iš Gardino pasiūstas pulki-

ninkas Verneris su trimis kuopomis pėstininkų ir eskadronu dragūnų aptiko L. Narbuto būrį prie Lakštutėnų dvaro, netoli Kalvių kaimo. Nors padėtis buvo nepatogi, sukilėliai bandė stoti į kautynes. Priešo gretose buvo 42 nukauti ir daug sužeistų, o sukilėlių – keliolika sužeistų ir septyni žuvę.

L. Narbuto būrys vėl susirinko prie Dubičių. Žinodamas apie dideles priešų jėgas, kurios jį persekiojo, vadas keisdamas vietą ir visai klaidindamas priešą parinko būriui nuošalią vie-

ta miškuose tarp balų. Savo brolių Boleslovą jis nu-siuntė į Trakų apskritį pas sukilėlių būrio vadą Feliksą Visloučą, prašydamas pagalbos. Be to, jis tikėjosi pagalbos ir iš Lydos. Už L. Narbuto galvą Vilniaus generalgubernatorius V. Nazimovas buvo pažadėjęs 1000 rublių. Tokiais pinigais susigundė miško sargas Bazilijus Karpovičius ir pasisiūlė Timofejevui parodyti sukilėlių stovyklą. Timofejevas, tiksliai sužinojęs, kur yra sukilėliai, persikėlė per Katros upę. L. Narbuto būrys buvo užpultas krūmingose balose gegužės 4 dieną už 4 km nuo Dubičių kaimo. Per kautynes L. Narbutas buvo pašautas į koją, o nešamas draugų iš kovos vietos buvo sužeistas į kaklą. Mirdamas pasakė: „Mirštu už Tė-

vyne“. Dalis būrio išsiblaškė po mišką. Sukilėliai neteko būrio vėliavos, daugumos ginklų, šovinių, drabužių, medicinos priemonių ir maisto. Kautynėse kartu su vadu žuvo 13 sukilėlių. Jie visi buvo palaidoti bendrame kape Dubičių kaime. 1933 metais pastatytas paminklas, kurio paminklinėje lentoje įrašytos pavardės ir sukilėlių šūkis „Už jūsų ir mūsų laisvę“. Vėliau įrengtas ir medžio skulptūrų skveras, skirtas 1863 metų sukilimo dalyviams.

Kautynių ir sukilėlių žūties vietą žymi 1988 metais pastatytas geležinis kryžius bei mediniai koplytstulpiai.

Parengė
Elena GLAVICKIENĖ
Varėnos viešosios
bibliotekos Bibliografijos,
informacijos ir kraštotyros
skyriaus vedėja

Zigmas NECIUNSKAS – ELYTĖ

Kunigas, Dzūkijos partizanų rėmėjas ir globėjas

ujų vasarą, paskirtas vikaru, o nuo 1944 m. – klebonu Nedzingėje.

Bažnyčia Nedzingėje, mažame Dzūkijos miestelyje, kuriame jis klebonavo antrosios sovietinės okupacijos metais, tapo šio krašto partizanų ryšių, informacijos, paramos centru. Čia rasdavo užuovėją ir patarimą paprastas kaimo žmogus, čia galėjo pasislėpti partizanai, čia slaptiems pasitarimams susirinkdavo Dzūkijos partizanų vadai, čia, esant mirtinam pavojui, virė nepaprastas, aktyvus gyvenimas, kurio esmė – laisvės ir nepriklausomybės Lietuvai siekis. Partizanai kunigui Zigmui Neciunskui buvo davę savotišką slapyvardį – „Elytė“. Moteriškas vardas, okupantui bandant jį iššifruoti, turėjo nukreipti priešais dėmesį ieškoti moters.

Tai ne kartą pasiteisino. Partizaninio karo pradžioje jis sutuokė būsimą Pietų srities, Lietuvos Laisvės Kovos Sąjūdžio (LLKS) Tarybos prezidiumo pirmininką, LLKS gynybos pajėgų vadą Adolfą Ramanauską-Vanagą ir partizanę Birutę Mažeikaite.

Kunigas, turintis tokį autoritetą, gebantis prieš save pritraukti daugybę žmonių, MGB buvo ypatingai stebimas. Nedzingės klebonas ne kartą sulaukė okupantų valdžios vizitų. Jų metu būdavo bandoma įvairiais būdais prikalbinti kunigą bendradarbiauti su MGB. 1946 m. MGB Alytaus apskr. skyriaus darbuotojai kunigą suėmė. 1947 m. Lietuvos SSR MVD kariuomenės karinis tribunolas Z. Neciunską nuteisė dešimčiai metų lagerio. Ši bausmė buvo skirta

už bendradarbiavimą su Dainavos krašto partizanais Juozu Vitkumi – Kazimieraičiu, Adolfu Ramanausku – Vanagu ir kt. Iki tremties Z. Neciunskas ėjo Dainavos partizanų apygardos kapeliono pareigas, platino laikraščius „Laisvės varpas“, „Už tėvų žemę“, įvairius dokumentus. Lageriuose Oziorlage (Karelija) ir Dubrovlage (Mordovija) kunigas padėjo likimo nusikraustiesiems.

Z. Neciunskas iš tremties buvo paleistas 1955 m., grįžo į Lietuvą ir tuoj pat išvyko misionieriauti į lietuvių gyvenvietes Krasnojarsko krašte. 1957 m. grįžęs į Lietuvą klebonavo Žiezmariuose, Beizionyse, Jiezne, Užuguostyje, Kalviuose. Grįžti į Nedzingę sovietinė valdžia neleido.

Kunigas Zigmas Neciun-

kas mirė 1976 m. birželio 21 d., palaidotas Alytaus rajone, Santaikos kapinėse.

1989 m. gruodžio 26 d. Lietuvos Aukščiausiasis Teismas pripažino, kad Zigmas Neciunskas buvo neteisėtai represuotas ir nuteistas.

Atkūrus Lietuvos Nepriklausomybę, 1998 metais prie Nedzingės Švč. Trejybės bažnyčios atidengta memorialinė lenta su įrašu:

„Kunigas Zigmas Neciunskas 1912-1976.“

Nedzingės parapijos vikaras 1939-1940, klebonas 1944-1946, rezistencijos kovų dalyvis /ELYTĖ kančios kalvarijas ėjęs sovietiniuose lageriuose 1946-1955, fiziškai palaužtas, bet likęs ištikimas Dievui ir Tėvynei. Tėbūnie amžinai gyvas pas Dievą ir žmonių širdyse dzūkų numylėtas KUNIGĖLIS“

1999 m. vasario 1 d. Lietuvos Respublikos Prezidento dekretu Zigmas Neciunskas buvo apdovanotas Vyčio Kryžiaus 4-ojo laipsnio ordinu (dabar – Vyčio Kryžiaus ordino Karininko kryžius), tų pačių metų vasario 3 d. jam pripažintas Laisvės kovų dalyvio statusas (po mirties).

2002 m. Zigmui Neciunskui Elytės 90-ųjų gimimo metinių proga buvo išleista mokytojos ir rašytojos Elvyros Biliūtės-Aleknavičienės knyga „Vilties angelas“. Apie Dainavos apygardos kapelioną kunigą Zigmą Neciunską-Elytę taip pat rašoma Adolfo Ramanausko-Vanago knygoje „Daugel krito sūnų...“, išleistoje 1992 metais.

Parengė
Laimutė CIBULSKIENĖ
Varėnos viešosios
bibliotekos Bibliografijos,
informacijos ir kraštotyros
skyriaus bibliografe

Aukusti Robertas NIEMIS

Suomių mokslininkas A. R. Niemis 1911 m. lankėsi Varėnos krašte ir rinko liaudies dainas

Aukusti Robertas Niemis gimė 1869 m. liepos 25 d. vakarų Suomijoje, Lėmu parapijoje, Peinikkala dvare. 1891 m. baigė Helsinkio universitetą, nuo 1899 m. jame dėstė, profesorius (1918 m.). Viena iš jo veiklos sričių buvo – lietuvių – suomių dainų lyginamieji tyrimai, kuriems šis mokslininkas paskyrė 30 savo gyvenimo metų. Tartu universitete A. R. Niemis pas Janį Lautenbachą mokėsi latvių ir lietuvių kalbų, o 1900 m.

vasarą mokytis lietuvių kalbos buvo atvykęs į Lietuvą. 1900 m. A. R. Niemis du mėnesius lietuvių liaudies dainas tyrinėjo Lietuvoje, detalai susipažino su brolių Juškų rinkiniais, sudarė jų leksikos žodyną. 1909 m. vasaros pabaigoje jis vėl atvyko į Lietuvą. Susipažinęs su publikacijomis ir rinkiniais, mokslininkas dainų rinkti leidosi 1910 m. vasarą. Jis aplankė Kupiškio, Vabalninko, Kupreliško, Papilio, Biržų ir kitas vietas ir per pusmetį mėnesio užrašė 1644 dainas, kurių daugumą sudarė giesmės (sutartinės).

A. R. Niemis neapsiribojo tik dainos tyrimu Lietuvos šiaurėje. Jam rūpėjo dainos kilmė, jos raida ir etapai. 1911 m. vasarą jis

atvyko į Vilnių, kad dalyvautų Lietuvos mokslų draugijos visuotiniame narių susirinkime. Surinkęs pakankamai informacijos iš įvairių Lietuvos regionų atvykusių inteligentų, Niemis galutinai apsisprendė vykti į dzūkų kraštą Vilniaus gubernijoje, nes ten „dar tebeklestinti liaudies daina“. Vos pasibaigus visuotiniam susirinkimui, jis išsirūpino Vilniaus gubernijos gubernatoriaus leidžiamąjį raštą ir išvyko į Valkininkus. Ten trims savaitėms apsisėjo pas kunigą Vladą Mironą, kuris padėjo jam perprasti dzūkų tarmės ypatybes. Profesoriumi pagelbėjo Valkininkų vargonininkas Balys Valušis. Jis lydėjo Niemį į kaimus pas pateikėjus, padėjo

juos priimti klebonijoje. Valkininkų parapijoje per tris savaites Niemis aplankė devynis kaimus (Čebatorius, Čižiūnus, Daržininkus, Dargužius, Dzekceriškes, Kalvius, Krūminius, Naniškes, Pūčkornę) ir užrašė tautosaką iš ne mažiau kaip keturiasdešimties asmenų – vaikų ir suaugusiųjų nuo 9 iki 70 metų amžiaus.

„Užrašęs 908 dainas, rugpjūčio 21 d. palikau Valkininkus ir išvykau į Perloją ir Nedingės parapiją. Šitaip pasielgiau ne dėl dainų trūkumo, o norėdamas pamatyti, kaip plačiai paplitusios šios dainos“, - rašė A. R. Niemi (Lituanistiniai raštai. - Vilnius, 1996, p. 175). Po to suomių tautosakininkas lankėsi Merkinės valsčiuje

ir ten užrašinėjo dainas. Jis rašė: „Iš Merkinės persikėliau į Marcinkonių parapiją. Čia buvo tikra dykumos gamta - smėlis, smėlis visur bei miškai, kuriuose gyventojai vasaros pabaigoje parduoti surenka didelių kiekių grybų, kurie čia auga nepaprastai skanūs. Marcinkonyse praleidau dvi savaites. Šitame nuokampyje krašte buvo dar senesnių dainų negu Valkininkuose. Pz., tik čia užrašiau vieną retą vaikų dainelę, kurios veltui klausinėju kitur. Mano rinkinys čia smarkiai padidėjo. Rugsėjo 18 d. grįžau atgal į Valkininkus, o 20 dieną baigiau savąją dainų rinkimo kelionę, kurios rezultatas – lygiai 2000 dainų“ (p. 175-176).

Išleidęs pirmąjį rinkinį, mokslininkas gavo Suomių mokslo akademijos sutikimą bei paramą skelbti ir likusias, t. y. dzūkų dainas. Negalėdamas pats rinkinio parengti,

per Lietuvių mokslo draugiją į pagalbą buvo pasikvietęs iš Dzūkijos kilusius pagalbininkus – mokytoją Zigmą Žemaitį ir poetą Liudą Girą. Tačiau prasidėjęs Pirmasis pasaulinis karas sutrukdė šį sumanymą.

Prie jo Niemis grįžo jau gyvenimo pabaigoje. 1931 m. pavasarį Suomių mokslų akademijos Humanitarinių mokslų skyrius skyrė lėšų rinkinio parengimui spausdinti ir atskirą „B“ serijos darbų tomą jų publikavimui. Tų metų vasarą A. Sabaliauskas iš Helsinkio parsivežė dainų rankraščius, pasižadėjęs paruošti spaudai, tačiau spalio 28 d. A. R. Niemis mirė. Dzūkų dainos taip ir liko nepaskelbtos.

Parengė
Elena GLAVICKIENĖ
Varėnos viešosios
bibliotekos Bibliografijos,
informacijos ir kraštotyros
skyriaus vedėja